

Τα Ιουλιανά, οι αρουραίοι και οι μαύρες κάλτσες

«Η μόνη λύσις: Να κλείση η Βουλή, και ν' ανοίξουν τα φλίππερς. Να ξαναγλιστρήσουν οι αρουραίοι της Ομονοίας και των Χαυτειών εις τις φωλιές τους, στις στοές και στα υπόγεια, να βρουν τα παλαιά τους παιχνίδια, και ν' αφήσουν τα καινούργια, τις «Δημοκρατίες» και τα «114». Τώρα γιατί να τα βάζη κανείς με τα παιδιά; Μέσα στη φύσι τους είναι να φανατίζονται, να παίζουν άγρια και επικίνδυνα παιχνίδια, να μεθούν με επαναστατικά συνθήματα [...] και εν τω μεταξύ, επιτρέψτε γρήγορα όλα τα 'φλίππερς'. Είναι εθνική ανάγκη!»¹

Την στιγμή που γράφονταν τα παραπάνω το ημερολόγιο έγραφε 26 Αυγούστου του 1965. Συγγραφέας ήταν η Ελένη Βλάχου, διευθύντρια της Καθημερινής και επίλεκτο μέλος της ελληνικής αστικής τάξης. Η κυρία Βλάχου εξέφραζε την άποψη της για το πρωτόφαντο κύμα δεκάδων καθημερινών διαδηλώσεων που τάρaxαν την Αθήνα και άλλες μεγάλες πόλεις το καλοκαίρι του 1965, μένοντας γνωστό ως τα «Ιουλιανά». Λίγους μήνες πριν, τα «μηχανικά παιχνίδια», φλίππερς και άλλα, είχαν απαγορευτεί διά νόμου, γεγονός που είχε οδηγήσει και στο κλείσιμο αρκετών σφαιριστηρίων. Η κυρία Βλάχου, εν μέσω παραληρήματος, εντόπιζε περιπαικτικά και υποτιμητικά στους θαμώνες των σφαιριστηρίων αυτό το υποκείμενο που τάρaxε για πάνω από δύο μήνες τα δεδομένα του μετεμφυλιακού κράτους τον Ιούλιο του 1965.

Προφανώς η τότε «σιδηρά κυρία» της ελληνικής αστικής τάξης ήθελε να συκοφαντήσει την νεανική εξέγερση η οποία αποτελούσε έναν βασικό πυλώνα των «Ιουλιανών». Επέλεξε λοιπόν για αυτό το σκοπό το υποκείμενο που θεώρησε ότι ήταν πρόσφορο για κάτι τέτοιο. Αυτούς που προκαλούσαν με την εμφάνιση και την συμπεριφορά τους, αυτούς που θεωρούνταν απόβλητοι και εν δυνάμει εγκληματίες: τους νεολαίους των κατώτερων στρωμάτων που επιδίωξαν στο πιο αξιοκατάκριτο πράγμα του κόσμου: Σύχναζαν στα υπόγεια σφαιριστήρια της Ομόνοιας και των Χαυτειών. Εκτός από τους θαμώνες των σφαιριστηρίων στο στόχαστρο είχαν τεθεί και οι κοπέλες «ύποπτων ηθών». Στις αρχές του 1965, ο πρόεδρος του μεγάλου δεξιού κόμματος της ΕΡΕ Παναγιώτης Κανελλόπουλος είχε εξαπολύσει με κάθε σοβαρότητα την κατηγορία ότι κάποια «κορίτσια με μαύρες κάλτσες», μάλλον «ελευθέρων ηθών», προσπαθούσαν να αποπλανήσουν τους εθνικόφρονες νεολαίους, ειδικά δε τους γιους των αξιωματικών του στρατού(!)². Στα μάτια του Κανελλόπουλου, ένα εξαιρετικά ύπουλο σχέδιο ξελογιάσματος των ελληνοπαίδων ήταν εν εξελίξει. Ο τελικός στόχος του σχεδίου ήταν φυσικά η υπονόμευση του ελληνικού στρατού.

Μπορεί η ρητορεία της εθνικόφρονος δεξιάς να φαντάζει απλά μία βλακώδης προπαγάνδα, εντούτοις θα ήταν λάθος να υποτιμούμε το πολιτικό κριτήριο της. Τα σημάδια της νεανικής εξέγερσης είχαν αρχίσει να φαίνονται ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '50. Το καλοκαίρι του 1965 όμως με τα Ιουλιανά αυτή η εξέγερση βρέθηκε στο προσκήνιο της πολιτικής ζωής, κινητοποιώντας χιλιάδες νεολαίους. Οι 70 ημέρες διαδηλώσεων και ταραχών μετέτρεψαν τους φόβους και των δύο θανάσιμων εχθρών της μετεμφυλιακής Ελλάδας σε εφιάλτη. Τόσο η δεξιά των ταγματασφαλιτών, όσο και η αριστερά της ΕΔΑ, με διαφορετικό τρόπο, παρακολουθούσαν τα πολιτικά τους σχέδια να αμφισβητούνται.

Για το παλιό πολιτικό κατεστημένο, τους νικητές του εμφυλίου, η ανοχή που έδειξαν στην διαδικασία φιλελευθεροποίησης της κοινωνικής και πολιτικής ζωής, που ξεκίνησε το 1963 με την κυβέρνηση της Ενωσης Κέντρου, είχε αρχίσει να εξαντλείται ήδη πριν το καλοκαίρι του 1965. Τα Ιουλιανά, πέραν οποιασδήποτε αμφιβολίας, τους έφεραν αντιμέτωπους με έναν νέο ταξικό εχθρό που είχε συγκροτηθεί στην μικρή περίοδο φιλελευθεροποίησης του καθεστώτος. Οι νεαροί εργάτες, οι φοιτητές, οι μαθητές είχαν αρχίσει να συντονίζονται μέσα από τις δεκάδες διαδηλώσεις. Αποτελούσαν το πλέον δυναμικό, ταραχοποιό και επικίνδυνο κομμάτι, επιδεικνύοντας πρωτοφανή επιμονή και συνέπεια. Όταν το Μάη του 1968 το Παρίσι συνταράχτηκε κι αυτό από τις κινητοποιήσεις, οι ελληνικές εφημερίδες κατέφευγαν σε παρομοιώσεις με τα Ιουλιανά. Όταν το 1966 εκδόθηκε το πρώτο μπάτσικο εγχειρίδιο για την αντιμετώπιση και καταστολή διαδηλώσεων, ο συγγραφέας Ηλίας Ψυχογιός μετέπειτα δημιουργός των ΜΑΤ, περιέλαβε στην εικονογράφηση του βιβλίου, στην οποία αποτυπώνεται ο νέος «εσωτερικός εχθρός», φωτογραφίες που προέρχονταν αποκλειστικά από τα Ιουλιανά³. Οι μαζικές διαδηλώσεις του καλοκαιριού του 1965 ήταν μία αλλαγή παραδείγματος για τον τρόπο με τον οποίο έβλεπαν οι δυνάμεις της δημόσιας τάξης τον εσωτερικό εχθρό.

Τα κορυφαία στελέχη της ελληνικής αστικής τάξης, όπως η Βλάχου και ο Κανελλόπουλος, καταλάβαιναν πολύ καλά αυτήν την αλλαγή και έστρεφαν τα πυρά τους στα πιο ευάλωτα και περιθωριοποιημένα κομμάτια της νεολαίας, στους θαμώνες των σφαιριστηρίων και στις νεαρές κοπέλες οι οποίες εμφανίστηκαν μειοψηφικά, αλλά θορυβώδικα, ταράζοντας τον καθωσπρεπισμό της εποχής με το ντύσιμο, την συμμετοχή τους σε πάρτυ, τις ερωτικές τους σχέσεις και τη γενικότερη συμπεριφορά τους. Η ρητορεία της επάρατου δεξιάς άρχισε να εμφανίζει κάτι διαφορετικό από τα εμφυλιοπολεμικά και ψυχροπολεμικά κλισέ περί «ύποπτων εθνικά κομμουνιστών» ή «φερέφωνων της σοβιετικής ένωσης»

WE'RE GONNA ROCK AROUND THE CLOCK TONIGHT:

Οργισμένοι νεολαίοι στη μετεμφυλιακή Ελλάδα
part II

Η χαμογελαστή κυρία Ελένη Βλάχου διευθύντρια της αγαπημένης μας Καθημερινής την δεκαετία του '60. Μιας εφημερίδας που σε λίγο καιρό συμπληρώνει εκατό χρόνια στο πλευρό του ελληνικού καπιταλισμού.

«Τηνέπτερο» εν δράσει!.. Μή τοις φοβάσθε. «Σκάλος που γαυγίζει δεν διαγκώνει!»

Πέρα από την υποτιμητική λεζάντα της εφημερίδας παρατηρούμε τη νεαρή κοπέλα να χορεύει υπό τους ήχους ροκ εντ ρολ. (Εφημερίδα Ελευθερία 19/9/1965) Για την αριστερά επρόκειτο απλά για μια «ξετσίπωτη νεανίδα».

που μέχρι τότε κυριαρχούσαν στην προπαγάνδα. Η νεολαία αναγνωρίστηκε ως δυνητικός εχθρός του καθεστώτος και στοχοποιήθηκε. Οι αρουραίοι και οι μαύρες κάλτσες δεν ήταν ο νούμερο ένα εχθρός της δημόσιας τάξης, συμβόλιζαν όμως στα μάτια των αφεντικών το σύνολο της νεολαίας.

Για την επίσημη αριστερά της εποχής ο μεγάλος πονοκέφαλος ήταν η αμφισβήτηση του ρόλου της ως εκφραστή και διαμεσολαβητή της εργατικής τάξης. Ο ρόλος που επεδίωκε η ηγεσία της ΕΔΑ ήταν φανερός ήδη από την δεκαετία του '60. Η μετεμφυλιακή ελληνική αριστερά όντας αποκλεισμένη από την πολιτική ζωή, διεκδικούσε έναν ρόλο στην νομή της εξουσίας του κράτους, ο οποίος δεν μπορούσε να είναι άλλος από αυτόν που είχαν αντίστοιχα κομμουνιστικά κόμματα του εξωτερικού: την χειραγώγηση των ταξικών ανταγωνισμών. Καταρχήν βεβαία απαιτούνταν η νομιμοποίηση του ΚΚΕ και η άρση του αποκλεισμού του από το κράτος και την πολιτική ζωή. Η στάση της ΕΔΑ αλλά και των στελεχών της Νεολαίας Λαμπράκη κατά την διάρκεια των Ιουλιανών ήταν ακριβώς προς αυτή την κατεύθυνση. Έτσι επεδίωξε να καναλιζάρει, να αμβλύνει τις αντιθέσεις, ακόμα και με την άρρητη συνεργασία με τους θανάσιμους εχθρούς της επάρατου δεξιάς⁴. Ο Δ. Λιβιεράτος περιγράφει αυτή την στρατηγική της ΕΔΑ και τις αντιδράσεις που προκάλεσε στη μεγάλη διαδήλωση στις 16 Ιουλίου του 1965 ως εξής:

Οι εργάτες αρχίζουν να εκνευρίζονται με την επιμονή αυτών των «ησυχαστών» μέσα στις γραμμές τους. Αυτοί παρακαλάνε τον κόσμο να μην φωνάζει, έχουν γραμμή να κλείσουν την συγκέντρωση με ησυχία, ζητάνε από τα πλήθη να «πειθαρχήσουν». Αλλά σε ποιον να πειθαρχήσουν τα ίδια δεν τους λείει και η αστυνομία; [...] Οι εργάτες και οι νεολαίοι στην αρχή δεν ξέδρουν τι να κάνουν μ' αυτούς τους τύπους που παριστάνουν τον «αγωνιστή» [...] Μετά αρχίζουν να τους παραμερίζουν, μερικούς επίμονους τους χαρακτηρίζουν παρακρατικούς και νοβαλτζίνες, ενώ μερικούς που κάνουν και τον άγριο, τους καταχερίζουν.⁵

Τα Ιουλιανά απέδειξαν πέραν πάσης αμφιβολίας τις επιδιώξεις που είχε η ηγεσία της αριστεράς. Οι «έφοροι τάξης», η περιφρούρηση δηλαδή της ΕΔΑ στα Ιουλιανά προσπάθησε με κάθε τρόπο να λειτουργήσει κατευναστικά, να διασπείρει τον φόβο και τη σύγχυση, να διαλύσει την εξέγερση. Αντιμετωπίστηκε σε πάμπολλες περιπτώσεις με χλευασμό, προπηλακισμούς ακόμα και ξυλοδαρμούς. Η ΕΔΑ δέχτηκε τεράστια πίεση από την βάση των οργανώσεών της και κυρίως την Νεολαία Λαμπράκη για αυτή την στάση της.

Ήταν λοιπόν μόνο φαινομενικά παράδοξο το γεγονός ότι η ρητορική της εθνικόφρονος δεξιάς ταυτιζόταν με αυτή που χρησιμοποιούσε ήδη επί πολλά χρόνια η επίσημη αριστερά σχετικά με τους οργισμένους νεολαίους των σφαιριστηρίων και του ροκ εντ ρολ. Οι δύο θανάσιμοι εχθροί της μετεμφυλιακής Ελλάδας ήταν συνοδοιπόροι στην στοχοποίηση των απειθαρχων κομματιών της εργατικής τάξης και της νεολαίας. Για την ακρίβεια, η αριστερά πλειοδοτούσε στην συκοφαντία των «οργισμένων νιάτων», όπως όλο και πιο συχνά περιγράφονταν κομμάτια της νεολαίας. Όπως είδαμε στο προηγούμενο τεύχος, ήδη από το 1956, η Αυγή χαρακτήριζε «ποντίκια» τους έξαλλους θαμώνες των σφαιριστηρίων και των κινηματογράφων, ενώ αντίστοιχη αντιμετώπιση είχαν και οι «ξετσίπωτες» νεαρές που φορούσαν «φουρών κοντό ως το γόνατο», κάπνιζαν, μεθούσαν, είχαν χυδαίο γέλιο και πρόστυχους τρόπους⁶. Οι σωστοί νεολαίοι ήταν μόνο αυτοί που πλάσαρε η ελληνική αριστερά, οι υπόλοιποι και υπόλοιπες ήταν ένα λούμπεν υποκείμενο με ύποπτες ξενόφερτες συνήθειες. Αυτή η ρητορική της αριστεράς παρέμεινε αταλάντευτη για όλη την δεκαετία του '60 αλλά και μετέπειτα. Τον Νοέμβριο του '65 λίγους μήνες μετά τα «Ιουλιανά», η Αυγή έγραφε:

Οι φασίστες της ΕΡΕ μισούν τη δημοκρατία. Δε ντρέπονται μάλιστα να συμβουλευούν με τη «σοβαρότερη» εφημερίδα της ΕΡΕ: «ανοίχτε τα φλίπερ,

ανοίχτε τα καταγώγια, για να στραφούν προς τα εκεί τα νέα παιδιά». Καλύτερα να διαφθείρονται, να γίνονται εγκληματίες, τεντιμπόηδες, Μπητλς, παρά έντιμοι δημοκρατικοί πολίτες [...] Καλύτερα στα καταγώγια, παρά στις εξορμήσεις για την αναδάσωση της ελληνικής γης. Καλύτερα τεντιμπόηδες, παρά μαχητές της Δημοκρατίας.⁷

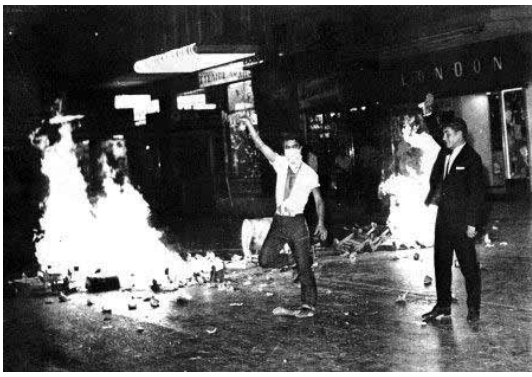
Η δημόσια αντιπαράθεση γύρω από τους «αρουραίους» και τα «κορίτσια με τις μαύρες κάλτσες» έλαβε μεγάλες διαστάσεις το 1965 και παρέμεινε για πολλά χρόνια αργότερα ενδεικτικό σημείο της ιδεολογικής αντιπαράθεσης μεταξύ δεξιάς και αριστεράς γύρω από τα «Ιουλιανά»⁸. Η ελληνική αριστερά αρνήθηκε μετά βδελυγμίας οποιαδήποτε σχέση με τα νεολαιίστικα υποκείμενα που εμφανίστηκαν από τα τέλη της δεκαετίας του '50 και προσπάθησε να τα καταπνίξει με περισσό ζήλο. Για αυτήν, οι θαμώνες των σφαιριστηρίων, ήταν παρακρατικοί και προβοκάτορες. Οι σωστοί «μαχητές της Δημοκρατίας» έκαναν αναδασώσεις, ενώ οι διεφθαρμένοι τεντιμπόηδες, από αυτούς που γουστάρει η ΕΡΕ, άκουγαν Μπητλς και γίνονταν εγκληματίες.

Ο δρόμος της αριστεράς προς τη νομιμοποίηση και την ενσωμάτωσή στο κράτος ήταν ακόμα μακρύς, αλλά οι ιδεολογικές προϋποθέσεις ήταν ήδη διαμορφωμένες. Η επίσημη αριστερά, ακόμα και μέσα από την κατασκευοφάντηση των τεντιμπόηδων και των γιεγιέδων, έδειχνε ότι ήταν αμετανόητη εχθρός οποιασδήποτε αυτόνομης έκφρασης της εργατικής τάξης. Τα επόμενα χρόνια είχε να αντιμετωπίσει μία σημαντική πρόκληση: να χειραγωγήσει όλο το νεανικό δυναμικό που την ισχυροποιούσε, αλλά ήταν υπερβολικά ενθουσιώδες, πολιτισμικά προκλητικό, πολιτικά αιρετικό. Μετά τα Ιουλιανά ξεκίνησε η διαδικασία μέσω της οποίας τίποτα στην ελληνική αριστερά δεν παρέμεινε όπως ήταν.

Φοιτητές, μαθητές και Νέα Αριστερά

Το κύμα των αρνήσεων της δεκαετίας του '60 δεν εξαπλώθηκε σε διαφορετικά κράτη με έναν μηχανιστικό viral τρόπο. Πάντα οι ιδέες που κυκλοφορούσαν από το εξωτερικό έπρεπε να αναμετρηθούν με τις ιδιαίτερες συνθήκες του κάθε ταξικού σχηματισμού, με τις οργανωτικές και πολιτικές δυνατότητες των ανταγωνιστικών υποκειμένων. Έχοντας αυτά τα δεδομένα κατά νου μπορούμε να σχηματίσουμε μια εικόνα για την επίδραση της παγκόσμιας επανάστασης της δεκαετίας του '60 στα ελληνικά πολιτικά πράγματα. Οι συνθήκες ήταν εξαιρετικά σκληρές και αντίξοες για κάθε αυτόνομη ανταγωνιστική φωνή, για κάθε φωνή έξω από το δίπολο αριστεράς-δεξιάς, για κάθε φωνή που κόμιζε μια διαφορετική αντίληψη για την καθημερινή ζωή.

Παρόλα αυτά οι νέες πολιτικές και πολιτιστικές ιδέες, νοοτροπίες και στυλ έφταναν και στα μέρη μας. Για τις πολιτικές ιδέες το σημείο έκρηξης τους ήταν δίχως άλλο τα Ιουλιανά. Όταν ξέσπασε αυτό το κύμα διαδηλώσεων είχε ήδη αναπτυχθεί μία σειρά ετερόδοξων πολιτικών μειοψηφιών. Ετερόδοξων απέναντι στην ορθόδοξη πολιτική του παράνομου ΚΚΕ, αλλά και της νόμιμης ΕΔΑ. Τα μηνύματα των επαναστάσεων στον «Τρίτο Κόσμο», στην Κούβα, στην Αλγερία, στο Βιετνάμ ήταν πολύ ισχυρά. Η δημιουργία της Νέας Αριστεράς και τα κινήματα για τα πολιτικά δικαιώματα στις ΗΠΑ έφταναν σαν απόηχος και εδώ στα Νότια Βαλκάνια. Οι ρήξεις διάφορων κομμουνιστικών κρατών, όπως η Κίνα, με την ιδεολογία της Σοβιετικής Ένωσης είχαν προκαλέσει κι αυτές έντονες συζητήσεις. Τα βιβλία των Μαρξ, Λένιν, Μάο αλλά και Καίσερ, Καστοριάδη, Πουλιόπουλου κυκλοφορούσαν κι είχαν αρχίσει να (ξανα)διαβάζονται. Αυτές οι επιρροές δημιούργησαν στο εσωτερικό της Νεολαίας Λαμπράκη μειοψηφίες από φράξιες «κινέζων», «γκεβαριστών», τροτσκιστών, «κοινοβιτών» που είχαν σαν στόχο την κοινοβιακή ζωή ακόμα και «σομπιτών» που υποστήριζαν το περιοδικό Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα του Καστοριάδη⁹. Η σταλινική ορθοδοξία αμφισβητήθηκε

Φωτογραφία από τα Ιουλιανά του 1965.

Παρατηρήστε το διαφορετικό στυλ των διαδηλωτών μπροστά στο οδόφραγμα. Ενδιαφέρον έχουν επιπλέον αυτά που αναφέρει ο Σ. Κατσαρός (1999) σελ.47

«Οι κατηγορίες για προβοκάτορες και χαφιέδες [που εξαπέλυε η ΕΔΑ] μπορούσαν να εξοντώσουν ηθικά και πολιτικά κάποιον αγωνιστή. Οι σκέψεις αυτές ήταν που οδήγησαν τους επαναστάτες να σκεπάζουν το πρόσωπο τους με μαντίλια. Ο μηχανισμός της ΕΔΑ σκύλιαζε στην θέα αυτών των νέων με τα μαντίλια στα πρόσωπα. Τους αποκαλούσε κουκουλοφόρους, θέλοντας να τους παρομοιάσει με τους κουκουλοφόρους προδότες της κατοχής. Ωστόσο, παρά τις συκοφαντίες αυτές, τα πρόσωπα με τα μαντίλια γινόταν διαρκώς περισσότερα». Και εμείς που νομίζαμε ότι για «κουκουλοφόρους» μίλησε πρώτος ο Σαμαράς με τον Δένδια...

και η Νεολαία Λαμπράκη ήταν ένα μόνιμο πρόβλημα για την ηγεσία της ΕΔΑ και συνολικά για την ελληνική αριστερά. Στο τέλος, αυτή η αμφισβήτηση οδήγησε στη διάσπαση του ΚΚΕ το 1968.

Το κοινωνικό υποκείμενο που ξεπρόβαλλε δυναμικά εκείνη την εποχή ήταν αναμφισβήτητα οι φοιτητές. Καταλυτικό ρόλο για την ανάδειξη των φοιτητών σε ανταγωνιστικό υποκείμενο έπαιξε η μερική φιλελευθεροποίηση και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση της κυβέρνησης της Ένωσης Κέντρου. Το πανεπιστήμιο μαζικοποιήθηκε, ενώ για πρώτη φορά έγινε προσβάσιμο σε νεαρούς και νεαρές με αριστερές καταβολές, καθώς και σε παιδιά εργατικής και αγροτικής καταγωγής. Το πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων για την εισαγωγή στο πανεπιστήμιο καθώς και η καταβολή διδάκτρων και εξέταστων καταργήθηκαν. Καθιερώθηκε το εθνικό Απολυτήριο και το σύστημα ανώνυμων εξετάσεων, ενώ αυξήθηκε ραγδαία ο αριθμός των εισερχόμενων στο Πανεπιστήμιο: το 1960 οι φοιτητές ήταν λιγότεροι από 30.000, ενώ το 1967 ήταν πάνω από 70.000, μεταξύ των οποίων και πάνω από 20.000 γυναίκες. Μόνο τη διετία 1963-1965, οι φοιτητές από 35.000 έφτασαν τους 53.000¹⁰.

Η μαζικοποίηση του πανεπιστημίου είχε δραματικές επιπτώσεις και στο εσωτερικό των πολιτικών συσχετισμών. Η τρομοκρατία που ασκούσαν στα πανεπιστήμια οι παρακρατικοί φοιτητές της ΕΚΟΦ με επικεφαλής τον αρχιτραμπούκο Μιλτιάδη Έβερτ, σε συνεργασία με το σπουδαστικό της ασφάλειας, είχε αρχίσει να σπάει. Αν η δολοφονία του Γ. Λαμπράκη το 1963 ήταν ένα πρώτο σημείο συσπείρωσης των φοιτητών που ασφικτούσαν στο μετεμφυλιακό καθεστώς, η δολοφονία του Σωτήρη Πέτρουλα κατά την διάρκεια των Ιουλιανών ήταν το σημείο έκρηξης. Ο Πέτρουλας δεν ήταν ένας περιστασιακός διαδηλωτής, αλλά ένας γνωστός μαχητικός φοιτητής που είχε κριτικάρει τις επιλογές της ΕΔΑ και για αυτό τον λόγο είχε διαγραφεί¹¹. Η δολοφονία του έγινε αντιληπτή ως μία ευθεία κήρυξη πολέμου εναντίον της νεολαίας και των πιο μαχητικών της κομματιών, από εκείνες τις μικρές, αλλά δυναμικές μειοψηφίες άκουγαν τα μηνύματα των νέων κινημάτων, εναντιώνονταν στην πολιτική παθητικής αντίστασης της επίσημης αριστεράς, αναζητούσαν την δική τους διακριτή φωνή μακριά από τα βαρίδια της παλιάς αριστεράς. Ο Πέτρουλας ήταν ο πρώτος νεκρός αυτής της νέας γενιάς και η δολοφονία του αποτέλεσε τον καταλύτη για την περαιτέρω ριζοσπαστικοποίηση κομματιών της νεολαίας.

Παρόλο που οι φοιτητές μυθοποιήθηκαν αργότερα ως βασικό συστατικό της μεταπολιτευτικής μυθολογίας, δεν ήταν το μοναδικό υποκείμενο που εμφανίστηκε εκείνη την περίοδο. Οι μαθητές και γενικότερα οι νεολαίοι είχαν επίσης αρχίσει να πολιτικοποιούνται, κατά βάση μέσα στις οργανωτικές δομές της Νεολαίας Λαμπράκη, η οποία ουσιαστικά ήταν και η μοναδική διαθέσιμη επιλογή. Την άνοιξη του 1965 με την περίφημη εγκύκλιο 1010 που αποστάληκε σε όλα τα σχολεία της επικράτειας προβλεπόταν πολυήμερη αποβολή από το σχολείο σε όσους «ασπάζονταν τον κομμουνισμό» μέσω της Νεολαίας Λαμπράκη. Η εγκύκλιος είχε φαρδιά πλατιά την υπογραφή του Γεωργίου Παπανδρέου, ο οποίος έμεινε γνωστός ως «γέρος της δημοκρατίας», ενώ κρίνοντας συνολικά από το βιογραφικό του θα έπρεπε να έχει μείνει γνωστός ως «γέρος της τρομοκρατίας».

Ο «γέρος της τρομοκρατίας» προφανώς και δεν ήταν δημοκράτης. Η μαζικοποίηση του ελληνικού πανεπιστημίου στα μέσα της δεκαετίας του '60 την οποία ανέλαβε να διεκπεραιώσει το κόμμα του, η Ένωση Κέντρου, ήταν επί της ουσίας μια προσπάθεια ενσωμάτωσης στον ελληνικό καπιταλισμό κομματιών της ελληνικής κοινωνίας που ήταν επί χρόνια αποκλεισμένα λόγω αριστερών καταβολών ή ταξικής προέλευσης. Η διαδικασία αυτή φάνηκε όμως να έχει μεγάλες περιπλοκές για την σταθερότητα του καθεστώτος και για την ίδια την αριστερά.

Οι φοιτητές και οι νεολαίοι, για την ακρίβεια οι δυναμικές μειοψηφίες που είχαν αναδειχθεί στο εσωτερικό τους, έγιναν φορείς ενός γαλαξία νέων πολιτικών

Η εφημερίδα τα Νέα παρομοιάζει τα Ιουλιανά με τον Μάη του 1968 (Τα Νέα 29/5/1968)

ιδεών. Στο πέρασμα τους μετασχημάτισαν συνολικά την πολιτική κουλτούρα της Ελλάδας, της επίσημης αριστεράς συμπεριλαμβανομένης. Η πλειάδα των οργανώσεων της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς που εμφανίστηκαν ορμητικά τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης προήλθε από αυτήν ακριβώς την διαδικασία.

Οπωσδήποτε όμως, το κύμα των ανταγωνισμών της δεκαετίας του '60 δε μπορεί να γίνει κατανοητό, αν δε συσχετιστεί με τις πολιτιστικές αποσκευές που μετέφερε. Με ένα σκωπτικό τρόπο η μείξη των νέων πολιτιστικών ρευμάτων με τις καινούριες πολιτικές ιδέες είχε περιγραφεί ως εξής: «Σαν παιδί που βγήκε πρόωρα με μια κλανιά, η Νέα Αριστερά, είναι βγαλμένη απ' τον κουμιστό κώλο του Έλβις Πρίσλεϋ»¹².

Η αριστερή πολιτισμική ηγεμονία

Το πρόβλημα στην ελληνική περίπτωση ήταν ότι πριν προλάβει να βγει η Νέα Αριστερά «πρόωρα με μια κλανιά», η παλιά σταλινική Αριστερά είχε προλάβει εν μέρει να ρετουσάρει την πάρτη της, με έναν τρόπο ώστε να μπορεί να ενσωματώσει κάποιες από τις νοοτροπίες που προέκυπταν από τον «κουμιστό κώλο του Έλβις Πρίσλεϋ». Η εμβληματική στιγμή αυτής της διαδικασίας ήταν η δημιουργία της Νεολαίας Λαμπράκη. Ταυτόχρονα όμως, μέσα στη δεκαετία του '60 ευρύτερες πολιτιστικές διεργασίες συντάραζαν το εσωτερικό της ελληνικής κοινωνίας. Η αριστερά έδωσε μάχη προκειμένου να ελέγξει και να χειραγωγήσει αυτά τα νέα πολιτιστικά κύματα.

Στην ποίηση, την πεζογραφία, στο θέατρο, στο κινηματογράφο, στα εικαστικά, παντού εμφανίστηκαν ανανεωτικές κινήσεις που προσπάθησαν να εισάγουν στοιχεία του μεταπολεμικού καλλιτεχνικού ριζοσπαστισμού. Αυτή η προσπάθεια εκφράστηκε από συγκεκριμένα πρόσωπα κι από περιοδικά όπου οι συζητήσεις για τα νέα καλλιτεχνικά ρεύματα ήταν κάτι παραπάνω από έντονες. Από τον Αναγνωστάκη και τον Ρίτσο μέχρι τον Κουν, τον Αγγελόπουλο και τον Κουμανταρέα το πολιτιστικό ρεύμα που θα κυριαρχούσε κατά την Μεταπολίτευση έκανε τότε τα πρώτα του βήματα¹³.

Το περιοδικό Επιθεώρηση Τέχνης είχε αρχίσει να εκδίδεται ήδη από το 1955 και θεωρήθηκε ως «το σοβαρότερο και πληρέστερο εγχείρημα του χώρου της διαπάλης των ιδεών στην Τέχνη και τον Πολιτισμό» κατά την μετεμφυλιακή περίοδο. Από τις τάξεις του πέρασε μια πλειάδα προσωπικοτήτων της αριστεράς: ο Θεοδωράκης, ο Πατρίκιος, ο Λειβαδίτης. Στην αρχή η Επιθεώρηση Τέχνης ελέγχονταν διακριτικά από μία ειδική επιτροπή της ΕΔΑ. Το 1960 όμως, το περιοδικό που ήδη είχε σημαντική επιρροή σε καλλιτεχνικούς κύκλους, άλλαξε συντακτική επιτροπή η οποία πλέον ήταν απευθείας διορισμένη από την ΕΔΑ¹⁴. Σημαντικό ρόλο στην διάχυση των πολιτιστικών ιδεών της αριστεράς είχε και το φοιτητικό περιοδικό «Πανσπουδαστική», το οποίο εκδιδόταν από τα μέσα της δεκαετίας του '50. Η Πανσπουδαστική άλλαξε μορφή το 1961 κι από περιοδικό που ασχολούνταν με καθαρά φοιτητικά ζητήματα μετατράπηκε σε περιοδικό προσανατολισμένο προς τον πολιτισμό, κάνοντας στοίχο στην θεματολογία, αλλά και στην εμφάνισή του. Διόλου παράξενο που η λέξη «κουλτουριάρηδες» καθιερώθηκε εκείνη ακριβώς την εποχή¹⁵.

Οπωσδήποτε, ο ρόλος της μουσικής ήταν κι αυτός κομβικός. Μπορεί η ηγεμονία του Θεοδωράκη να ήταν απόλυτη, αλλά γύρω του είχε σχηματιστεί ένας γαλαξίας νέων μουσικών και τραγουδιστών, οι περισσότεροι εκ των οποίων θα γίνονταν τα νέα αστέρια της μεταπολίτευσης. Πολλοί πολιτικοποιημένοι αριστεροί νέοι σύχναζαν στις μουσικές Πλάκας, όπου ενδημούσε ένα είδος γλυκερής και ρομαντικά λυρικής μπαλάντας. Η αντιδιαστολή με την χορευτική, ρυθμική, νευρική, σωματική ροκ εντ ρολ που παιζόταν την ίδια εποχή στην Αθήνα ήταν κάτι παραπάνω από ενδεικτική: οι μουσικοί ήταν στενοί, μικροί χώροι όπου οι λίγοι θεατές κάθονταν ήσυχα χωρίς να βγάσουν κιχ, ακούγοντας τις μπαλάντες σα να βρά-

Από τα δεξιά προς τ' αριστερά: Μενέλαος Λουντέμης, Δημήτρης Φωτιάδης, Γιάννης Ρίτσος, Μάνος Κατράκης στην Μακρόνησο. Η στροφή προς τις τέχνες και τις επιστήμες αποτελούσε για πολλά χρόνια τη μόνη διέξοδο αριστερών που είχαν βρεθεί αποκλεισμένοι από το κράτος. Αυτή η παρακαταθήκη αποδείχθηκε στην συνέχεια πολύτιμη.

σκονταν σε πνευματική μυσταγωγία. Ούτε ηλεκτρικές κιθάρες, ούτε ενισχυτές. Οι μπουάτ ήταν το σημείο συνάντησης και διαμόρφωσης του μεταπολιτευτικού «πολιτικού τραγουδιού» που όλοι θέλοντας και μη κάποια στιγμή φάγαμε στην μάπα.

Ο Διονύσης Σαββόπουλος ήταν ίσως η πιο χαρακτηριστική φιγούρα που ξεπήδησε από τις μπουάτ. Ταυτόχρονα όμως, ο Σαββόπουλος αντιλαμβάνονταν τη σημασία του ροκ εντ ρολ:

Δεν μπορούσαν αμφότεροι [η συντηρητική και η προοδευτική τάξη] να καταλάβουν την πνευματική σημασία... των Μπητλς, των Στόουνς, του Ζάπα, του Ντύλαν [...]. Άνθρωποι που εκφράζανε, ας πούμε, μια ψυχή εκείνης της εποχής [...]. Τώρα εκ των υστέρων έρχονται όλοι να παραδεχθούν και να πούνε, ναι, τα κοινωνικά αιτήματα, η ειρήνη κ.τ.λ Το λένε όμως τώρα, τότε δεν μπορούσαν να το δουν. Η διαφορά μου μ' αυτούς είναι ότι εγώ το 'βλεπα.¹⁶

Κατά τη γνώμη μας πάλι έχουμε την εντύπωση ότι η ουσία των Μπητλς και των Στόουνς γινόταν μια χαρά κατανοητή - κατανοητή ως κίνδυνος για την αριστερή εξουσία και ηγεμονία. Όταν ο Σαββόπουλος έβγαλε τον δίσκο «Το Φορτηγό» ενσάρκωσε για λίγο τον ίδιο κίνδυνο. Η μουσική του συνδύαζε την εμπειρία των διεθνών κινημάτων με την εμπειρία των Ιουλιανών, αποτελώντας μια πρόκληση τόσο για την αστική, όσο και για την αριστερή σεμνοτυφία. Κατόπιν φιλικών και μη φιλικών παραινέσεων ο Σαββόπουλος απομακρύνθηκε σύντομα από αυτή την κατεύθυνση. Μαζί με την υποχώρηση των Ιουλιανών εμφανίστηκαν ραγδαία σε κάποιους κύκλους τα βαρβιτουρικά τα οποία είχαν δραματικές συνέπειες. Ο Σαββόπουλος εμφανίστηκε το φθινόπωρο του '66 στα γραφεία της Νεολαίας Λαμπράκη μιλώντας «για ξανθούς γίγαντες και νεράιδες του βορρά που πλέανε στον Τάμεση, πάνω σε κρεβάτια με μπρούτζινα πόμολα»¹⁷.

Καθορθώνοντας να ελέγξει τις περισσότερες φορές τις αποκλίνουσες πολιτιστικές τάσεις η επίσημη αριστερά σέρβριε υπό την ηγεσία του Μίκη Θεοδωράκη και άλλων ένα μοναδικό διεθνώς πολιτικό-πολιτιστικό μίγμα. Ο συγγραφέας Κώστας Ταχτσής βρέθηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1960 στις ΗΠΑ, παρακολουθώντας από κοντά τα διάφορα κινήματα που ξεπηδούσαν την εποχή αυτή. Γυρνώντας μερικά χρόνια αργότερα πίσω στην Ελλάδα, ήταν λογικό να παρατηρήσει μια διαφορετική εικόνα από αυτή των ΗΠΑ. Όπως γράφει στην αυτοβιογραφία του:

Στη Δύση υπό τους ήχους των Μπητλς [...] είχαν ξεσπάσει προ πολλού τα κινήματα των νέων, των γυναικών, των ομοφυλόφιλων, των μαύρων [...]. Τι βρήκα στην Ελλάδα επιστρέφοντας; Την ίδια κόλαση επαρχιωτισμού, παρωχημένων ιδεών και άλυτων αντιφάσεων που είχα αφήσει φεύγοντας. Οι νεαροί εργάτες και οι φοιτητές διαδήλωναν στους δρόμους υπό τους ήχους των θούριων του Θεοδωράκη, 1-1-4, ψωμί-παιδεία-ελευθερία, στις ταβέρνες η πρώτη φουρνιά των καμακίων χόρευε το συρτάκι της αυτάρεσκη [...] Και αυτό το 'λεγαν «άνοιξη», το 'λεγαν «αναγέννηση».¹⁸

Και όμως αυτή η κόλαση επαρχιωτισμού και παρωχημένων ιδεών ήταν αυτή που επέτρεψε στην ελληνική αριστερά να ηγεμονεύσει πολιτισμικά εκφράζοντας το υποκείμενο που αργότερα θα κυριαρχούσε και πολιτικά στην μεταπολίτευση. Ένα συνονθύλευμα ως επί το πλείστον ξεπερασμένων ή αναζεσταμένων ιδεών, το οποίο μέσα στις ανελέητες διώξεις των εθνικοφρόνων έμοιαζε σαν κάτι το ριζοσπαστικό, ενώ στην πραγματικότητα ήταν αφόρητα ρεφορμιστικό. Ο «λαός», αυτό το διαταξικό υποκείμενο πέρασε στο προσκήνιο: με λίγο μπουζούκι, λίγη μπάλαντα, λίγο θούριο, λίγη παιδεία, λίγη εθνική ανεξαρτησία. Οι παλιοί ταγματασφαλίτες βέβαια δεν είχαν ακόμα ξοφλήσει, αλλά οι μέρες τους πλησίαζαν.

Που βρέθηκαν, όμως και που χάθηκαν οι τεντημπόδες, οι γιεγιέδες, οι ροκάδες; Στα όσα είπαμε παραπάνω εστίασαμε αρκετά στους διώκτες τους, ειδικά στους αριστερούς, έχοντας την εντύπωση ότι κανείς άλλος δεν ήταν σε θέση να κάνει αυτή τη δουλειά. Από μεριάς μας προσπαθήσαμε να καταδείξουμε το μένος που

εκφράστηκε ενάντια στις νεανικές μητροπολιτικές κουλτούρες, στις αυτόνομες προλεταριακές φωνές και τους λόγους για τους οποίους ξέσπασε. Αν δεν πέσει ο ουρανός στα κεφάλια μας, σε ένα από τα επόμενα τεύχη μπορεί να επανέλθουμε.

1. Καθημερινή, 26/8/1965. Άρθρο της διευθύντριας της Καθημερινής Ελένης Βλάχου. Παρατίθεται στο Κώστας Κατσάπης(2007), «Ηχοί και αποχή: κοινωνική ιστορία του ροκ εν ρολ φαινομένου στην Ελλάδα, 1956-1967», σελ. 318.
2. Κατσάπης(2007), σελ.327.
3. «Πώς έφτιαξα τα ΜΑΤ», Ιός, Ελευθεροτυπία, 1/8/2004. Για την βιαιότητα των συγκρούσεων στα Ιουλιανά ο μετέπειτα δημιουργός των ΜΑΤ Ψυχογιός αναφέρει: «Τα Ιουλιανά ήταν τα χειρότερα. Είχανε βάλει μπροστά τους οικοδόμους και μας πλακώσανε μια φορά εκεί στην πλατεία Βάθης στο ξύλο και στις πέτρες, σπάζανε τα πεζοδρόμια και τα πετάγανε. Ήτανε παλικάρια αυτοί. Τους είχανε παρασύρει, ήσανε εμπροσθοφυλακές. Με τι να τους αντιμετωπίσουμε εμείς;»
4. Για τον πυροσβεστικό ρόλο της επίσημης αριστεράς στα Ιουλιανά αναφέρεται εκτεταμένα ο Δ. Λιβιεράτος και ο Γ. Καραμπελιάς στο βιβλίο «Ιουλιανά - Η έκρηξη των αντιθέσεων», 1985, Κομμούνια. Στο συγκεκριμένο βιβλίο διαβάζουμε: «Όλοι οι καθοδηγητές και γραφειοκράτες της ΕΔΑ έχουν κατέβει για να διαλύσουν τον κόσμο, γιατί έχουνε δώσει υποσχέσεις στην αστυνομία για την διατήρηση της τάξης. Πολλοί προπηλακίζονται και βρίσκονται από τον κόσμο που τους έχει βαρεθεί πια με τα ηυχαστικά τους κηρύγματα».
5. Ό.π. σελ. 23-24. Ο Στέργιος Κατσαρός πάντως στο βιβλίο του «Εγώ ο προβοκάτορας ο τρομοκράτης» αναφέρει ότι οι «οικοδόμοι που προορίζονταν να αποτελέσουν τον κύριο κορμό των 'εφόρων τάξης' ήταν οι πρώτοι που κατάλυσαν τις αποφάσεις του κόμματος για τήρηση της τάξης», σελ.37.
6. Οι περιγραφές αυτές υπάρχουν σε δύο άρθρα της Αυγής το 1956 και 1958. Ν. Κατηφόρης «Η επιφυλλίδα μας: το Ροκ εντ Ρολ και οι νέοι», 11-12-1956 και «Σόδομα» με υπογραφή «Ειρηνικός» στις 28-9-1958 παρατίθενται στο Κατσάπης(2007)σελ.309 και 311. Τέτοιου είδους άρθρα δεν ήταν η εξαίρεση αλλά ο κανόνας για την αντίληψη της ΕΔΑ για την νεολαία.
7. «Οι Λαμπράκηδες», Αυγή 4-11-1965, παρατίθεται στο Κατσάπης (2007), σελ.328.
8. Λιβιεράτος-Καραμπελιάς(1985) σελ.103.
9. Λιβιεράτος -Καραμπελιάς(1985), σελ. 87-90, Στέργιος Κατσαρός «Εγώ ο προβοκάτορας, ο τρομοκράτης», Μαύρη Λίστα, 1999.
10. Κωστής Κορνέτης, «Τα παιδιά της δικτατορίας», Πόλις 2015, σελ. 45-47.
11. Κατσαρός(1999), σελ.43: «Ήταν γνωστό σε κάθε μέλος(της ΕΔΑ) ότι ο Πέτρουλας είχε διαγραφεί. Ήταν επίσης γνωστό ότι οι μαοϊκοί, οι τροτσκοϊστές και όσοι διαφωνούσαν ανοιχτά αντιμετωπιζονταν με την βία και την συκοφαντία [...] Αντί να αντιμετωπίσει τον Πέτρουλα σαν έναν λαϊκό αγωνιστή της ευρύτερης αριστεράς, το Κόμμα έκανε τα αδύνατα δυνατά να τον οικειοποιηθεί», Λιβιεράτος-Καραμπελιάς(1985) σελ. 26 και σελ. 90: Ο Λιβιεράτος λέει ότι ο Πέτρουλας ήταν «Αντιπροσωπευτικός τύπος της νέας γενιάς που σπάζει τα δεσμά της, αποβάλλει τις αυταπάτες για το αστικό καθεστώς αλλά και συνειδητοποιεί τον εκφυλισμό των γραφειοκρατικών ηγεσιών της Αριστεράς». Ο Καραμπελιάς αναφέρει ότι ο Πέτρουλας άνηκε στην ομάδα των «κοινοβιτών».
12. Jerry Rubin, Do it! Αθήνα, 1980, σελ. 27, παρατίθεται στο Κατσάπης(2007) σελ. 9.
13. Λιβιεράτος-Καραμπελιάς(1985), σελ.87-88.
14. Αλέξης Βάκης, «Επιθεώρηση Τέχνης-Μια αναφορά στη διαδρομή του», Περιοδικό Δίφωνο, #104, 5/2004.
15. Νίκος Μποζίνης, «Ροκ Παγκοσμιοότητα και ελληνική τοπικότητα» Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 2006, σελ.199.
16. Κορνέτης(2015), σελ. 57, συνέντευξη Δ. Σαββόπουλου.
17. Κατσαρός(1999), σελ. 62.
18. Κώστας Ταχτσής, «Το φοβερό βήμα», 1989, σελ. 371, παρατίθεται στο Κωστής Κορνέτης, «Τα παιδιά της Δικτατορίας», Πόλις, 2015, σελ. 79-80.